

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל זאת הנוכה תשע"ט לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ע"א

ומתחלה נקדים מה דאיתא בגמרא (שבת כא:) כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה ע"כ. ויש לדקדק על הלשון נעשה 'בו' נס וכו', דלכאורה תיבת בו נראה כמיותר.

ונראה דהנה ידוע קושיית המפרשים (רא"מ על הסמ"ג, והובא במהרש"א שבת כא: ד"ה טמאו) הא המנורה היה טמאה, ואם כן גם שמן הטהור של הפך נטמא כשנתנוה להמנורה. ועוד שהכהנים טמאי מתים היו, ועבדו בטומאה, ומהו התועלת בפך שמן טהור. ונראה דהנה כבר הקשו גם על השמן שטמאו היוונים, הלא טומאה הותרה בציבור, ולא יזה צורך היה הנס. וראיתי בספר תקון משה (לחנוכה אות ג) שהביא מספר קול יעקב, דהא דמקריבין בטומאה, היינו כשהוקדש ואחר כך נטמא, אבל אם נטמא קודם שהקדישו תו אינו יכול להקדישו. ולפי זה הא דנטמאו כל השמנים היינו בעודן חולין, ותו לא היו יכולין להקדישו, ומשום הכי הוצרך הנס עכ"ד. [ועיין בגמרא (זבחים פז.) כלי שרת מהו שיקדשו את הפסולין ע"ש]. וכתב עליו, ולכאורה דבריו תמוהין, הא איתא בש"ס וטמאו כל השמנים שבהיכל, ואי

ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא, וגם מצות נרות חנוכה יש לה רמז בתורה, דאיתא ברוקח (סימן רכה), בפרשת אמור אל הכהנים, התחיל שבת ורגלים פסח ועצרת וראש השנה ויום הכיפורים סוכות, וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל (ויקרא כג-מד), וסמין ליה (כד-ב) ויקחו אליך שמן זית זך, רמז לחנוכה וכו', וסמך שמן ונרות לסוכות, מה סוכות שמונה ימים אף חנוכה שמונה ימים ע"כ (והובא בבעל הטורים שם).

והנה הנגינה על צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית, היא גרשיים מונח רביעי. וגם בזה נרמז דקאי על נס חנוכה, שנתהוה על ידי שבאו היוונים וגירשו את ישראל מבית ה' וטמאו השמנים, ושוב גרשו ישראל אותם משם, ונתהוה נס דחנוכה. (ולהלן נבאר גם הנגינה של מונח רביעי).

והנה פרשה הסמוכה לזה היא פרשת לחם הפנים, ושמת אותם וגו' על השלחן הטהור לפני ה' (שם כד-ו). ויש להבין סמיכות הדברים לענין נס הנרות דחנוכה. ומצינו בתהלים שהסמין גם כן שני הדברים, תערוך לפני 'שלחן' נגד צוררי, דשנת 'בשמין' ראשי כוסי רוייה (כג-ה).

ונראה דהנה הגאון רבי מנחם זעמבא זצ"ל (בתשובה בספר גור אריה יהודה סימן ד' סקני"ה) כתב לחדש, דדבר המונח בכלי שרת, הכלי שרת מצילו מפסול יוצא ע"כ. ואם כן יש לומר דהשמן הטהור היה מונח בפך של כלי שרת, ולכן לא נפסל ביוצא. [ואין לפוסלו משום לינה כיון דנתקדש בכלי שרת (שבועות יא.), דמבואר בתוספות (שם ד"ה אלא) דאם נתנו מתחלה להשהותו לזמן מרובה אינו נפסל בלינה כמו בקטורת ע"ש].

ולפי זה יתיישב גם כן הקושיא, דלמה נפסל השמן הטמא, הא טומאה הותרה בציבור. אך השמן ההוא היה לו פסול נוסף משום יוצא, דכיון דבאו פריצים וחללוהו, הרי גם כל הפכים שבא לידם יצאו לחולין, ואין להם דין כלי שרת, וכיון דגם המקדש יצא לחולין, הרי נפסלו ביוצא, ופסול יוצא לא הותרה בציבור.

והיוצא לנו מזה, דהשמן הטהור שמצאו, נתקדשה כבר בתחלת נתינתו להפך, ולא איכפת לן מה שיתטמא אחר כך בהמנורה, דטומאה הותרה בציבור. אך לפי זה שמן החולין שניתוסף בנס, הרי עדיין לא נתקדשה בכלי, ואם נימא שניתוסף השמן בהמנורה הטמאה, הרי נוגעת בהמנורה בעודה חולין ונטמאת, ובחולין טמאה לא אמרינן טומאה הותרה בציבור. ועל כרחק צריכין לומר דנס הוספת השמן לא נתהוה בהמנורה אלא בהפך שלא נטמא, דכלי חרס לא מקבל טומאה מגבו, ושם נתקדשה בכלי שרת, וממילא גם בה אמרינן טומאה הותרה בציבור. ועל כן דייקו ונעשה 'בו' נס והדליקו ממנו שמונה ימים, שנס הוספת השמן לא נעשה בהמנורה אלא בהפך, ועל כן שפיר היה ראוי השמן להדלקה.

*

והנה דבר זה, דדבר המונח בכלי שרת ניצול מפסול יוצא, כתב שם ראיה על זה מהא דמבואר ברמב"ם (ה)

שמן חולין היה, חולין בעזרה מניין, הא אסור להכניס חולין בעזרה כמו שכתב הרמב"ם (הל' שחיטה ב-ג). ונראה לי להצדיק הצדיק על פי מה דאיתא (עבודה זרה נב:) דבאו בה פריצים וחללוהו, ולפי זה קודם שנטמא כבר יצא לחולין ע"כ.

ומעתה כל זה הוא רק בהשמנים שמצאו היוונים ונכנס לרשותם, הם יצאו לחולין, על ידי שבאו בה פריצים, אבל הפך שמן שהיה טמון ולא ראו אותה, לא יצאה לחולין ונשאר קודש. ואם כן שפיר נאמר עלה טומאה הותרה בציבור, וממילא היו יכולין להדליק ממנה המנורה.

והרהרתי בזה עוד, דידוע קושיית המפרשים דהא אמרו (פסחים יז.) דמשקה בי מדבחייתא דכן ע"ש. ואם כן שמן הקדש לא מקבל טומאה, ואיך טימאו השמנים. אך כיון שבאו בה פריצים וחללוהו, יצאה השמן לחולין, ושפיר היו יכולין היוונים לטמא אותה. [נשוב ראיתי מובא כן משו"ת שואל ומשיב ח"ג סימן מב]. ומעתה שמן שבפך שלא ראו הפריצים לא יצא לחולין, ונשאר משקי בי מדבחייתא, וממילא שוב לא מקבל טומאה, ולא נטמאו על ידי המנורה והכהנים, ושפיר הקריבו בטהרה אף בכהן טמא. [שוב ראיתי כן בשו"ת נטע שורק או"ח סוף סימן נח].

*

אמנם לפי זה תתעורר קושיא אחרת, דהא מבואר במלחמות (עבודה זרה נב:) שכאשר באו בה פריצים, כל הבית הבחירה יצא מקדושתו על ידם ונעשה חול ע"ש. ואם כן הגם שהפך שמן שלא ראו לא נתחלל קדושתו על ידם, מכל מקום הרי נפסלה ביוצא, כיון שהמקדש נעשה חול, ואיך הוכשר הפך שמן להדלקה, שהרי נפסל ביוצא. [והביאו קושיא זו בשם בעל המרחשת בקונטרס מנחת חינוך, הנדפס בסוף ספר עולת שמואל].

טהור, הלא נפסל ביוצא, כאשר באו פריצים בה וחללוהו, שיצא המקדש לחולין. ועל כרחק לומר שהיה הפך כלי שרת, ומציל מפסול יוצא. אך הא גופא מנא לן, דכלי שרת מציל. וצריכין לומר דעל זה יש לנו לימוד מלחם הפנים, שנאמר ושמת אותם על השלחן הטהור, מכלל דהשלחן מקבל טומאה, דלא הוי כלי העשוי לנחת, שהיו מוציאין אותו לחוץ ומראין לעולי הרגלים. ולכאורה איך רשאין לעשות כן הא נפסל הלחם ביוצא, ועל כרחק דכלי שרת מציל. ומעתה שפיר יובן גם הנס של הפך שמן טהור, שמטעם זה לא נפסל השמן ביוצא.

וזהו גם כן קישור הכתוב, יתערוך לפני שלחן נגד צורריי, רומז על מה שהיו מגביהין השלחן לעולי רגלים, להראות בזה חיבתן של ישראל לפני המקום, נגד מה שאומות העולם מונין את ישראל. ואם כן למדים אנו מזה דאין פסול יוצא בכלי שרת. ועל דרך זה יתדשן בשמן ראשי, וכו' ישראל להנס של שמן, שגם כן לא נפסל השמן ביוצא כאשר באו בה פריצים, וסיים 'כוסי רוייה', כי היה מונח בכוסי, בכלי שרת, ונתמלא בו השמן לרוייה, להדליק ממנו שמונה ימים. (ועל דרך רמז כו"ס עם האותיות בגמטריא חנוכה).

*

הנה מצות חנוכה היא פרסומי ניסא, שיש חיוב על האדם לעשות זכרון להנס, וגם לפרסמו לפני אחרים. ונראה בביאורו, דהנה במועדי קודש צוה ה', שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך (דברים טז-טז). ויש להבין למה תיאר חיוב מצות עליית רגלים בבית הבחירה, שבא לראות את פני ה'. ונראה דידועים דברי הרמב"ן (ס"פ בא) כי הנסים מורים על ההשגחה, שלא ברא ה' עולמו ושוב עזב אותה והניחה על הטבע החוזרת יום יום, שהרי מצב של שינוי הטבע מורה באצבע כי יש משגיח השליט בעולמו, ועושה בו כרצונו בכל עת שעולה כן במחשבתו. ולכן יש חיוב לעשות זכר להנסים אשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל

ביאת מקדש ט-ז) דאם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ, מותר לזר להדליקן ע"כ. ולכאורה נפסל השמן ביוצא [דמבואר ברמב"ם (ה' פסולי המוקדשין ב-יד) דדבר שמקומו בהיכל, נפסל כשמוציאו חוץ להיכל]. ועל כרחק דהמנורה מצילו שלא נפסל ביוצא.

שוב ראיתי בפנים יפות (פ' צו עה"פ וכלי חרש, ובפרשת נשא עה"פ נשיא אחד ליום) שהעיר מלחם הפנים על השלחן דלא נפסל בלינה, דכשם שהמזבח מקדש כך כלי שרת מקדש, ואפילו היה על השלחן ימים רבים אין בכך כלום ע"ש. ועל דרך זה מצינו בלחם הפנים, אשר כל זמן שהם על השלחן לא נפסל ביוצא, כדאיתא בגמרא (מנחות צה). דבמסודר [על השלחן] כולי עלמא לא פליגי דלא נפסל ביוצא ע"ש.

ובקונטרס נס השמן (דף טט) כתב להביא ראיה מהשלחן, שדבר שהוא בכלי שרת לא נפסל ביוצא, מהא דאמרו (חגיגה כו): מאי דכתיב (ויקרא כד-ו) על שלחן הטהור [שאמרתי שיהא טהור], מכלל שהוא טמא [ראוי לטומאה], ואמאי כלי עץ העשוי לנחת הוא ואינו מקבל טומאה, אלא מלמד שמגביהין אותו, ומראין בו לעולי רגלים לחם הפנים, ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום, סילוקו כסידורו [שסילוקו לשבת הבאה חם כיום סידורו], דאמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים כסידורו כך סילוקו שנאמר (שמואל א כא-ו) לשום לחם חם ביום הלקחו [שיהא חם ביום הלקחו מעל השלחן] ע"כ. ובתוספתא משמע שהוציאו חוץ לעזרה גם כן (ועיין משנה למלך ה' משכב ומושב יא-יא), וקשה שיפסול ביוצא, אלא על כרחק דהשלחן מציל ע"ש.

ומעתה נבין שפיר הסמיכות של פרשת המנורה לפרשת לחם הפנים, דפרשה זו של הנרות הרי בא לרמז על ימי חנוכה כנ"ל. ולכאורה תקשה מה הרויחו בהפך שמן

בנינו לדורות עולם, כדי שלא ישתכח הדבר הזאת מלפנינו, ולחזק האמונה בידיעת הבורא והשגחתו ע"ש.

והנה עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש (אבות ה-ה), והכהנים בבית ה' ראו זאת תמיד, אבל האנשים הבאים שם רק לפי שעה לא הכירו בכל זה, כי לא היה דבר זה גלוי בכל רגע, וכגון שלא הפילה אשה מריח בשר הקודש, או שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם. אבל נס אחד היה בולט לכל אחד ואחד בהרגלים, והוא מה שהיו עומדים צפופים ומשתחיים רווחים. וברע"ב שבשעת השתחויה נעשה להם נס ומשתחיים בריוח כל אחד רחוק מחבירו ד' אמות, כדי שלא ישמע את חבירו כשהוא מתודה ומוכיר עונותיו ע"כ. והיו שם רבבות ישראל ביחד, ובהעזרה הקטנה היה לכולם ריוח ד' אמות. והיה כל אחד ואחד רואה בעיניו נס זה, כי אין כאן טבע, אלא ברצותו מרחיב וברצותו מקצר, ויש השגחת ה' בעולמו. שזה נתחדש בכל רגע, שהיו עומדים צפופים, וכאשר רוצה להשתחוות נעשה לכל אחד נס שנתרחב המקום, להיות משתחיים רווחים. נוחץ מזה ראו אז הנס של לחם הפנים שהוא חם ביום הלקחו. אבל זה לא ראה כל אחד, רק אלו שהיו שם באותה שעה שהגביהו.

ולכך נצטוינו לעלות לבית ה' במועדי קודש, שלש פעמים בשנה, כדי שיוכל כל אחד לראות בעיני בשר, גודל השגחת ה' בעולמו, שלא הסתיר פניו מאתנו, ולא עזב עולמו לטבע, אלא שליט בעולמו ועושה בו תמיד כרצונו. וזהו שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את 'פני' ה' אלקיך, שיראה שאין בעולם הסתרת פני ה', אלא צופה ומביט על כל שמתהווה ומתרחש בעולמו. ו'לא יראה את פני ה' ריקם', שלא יחשוב כי יש מקום בעולם שהוא ריקם מפני ה', אלא השגחתו היא תמידית.

ובאחרית הימים הראה ה' לנו הנס האחרון בגלוי, והוא נס דנרות, וחיבו חכמים לעשות זכר להנס ההוא, למען נדע לעולם ונעלה על לבנו כי יש מנהיג לבירה המשגיח על בריותיו. והנה מצות חנוכה היא המצוה האחרונה שבשבע מצות דרבנן. ומבואר בבני יששכר (כסלו ה-ה) דבעשרת הדברות יש תרי"ג אותיות עד תיבות 'אשר לרעך' (שמות כ-יד), והם ז' אתון, ומרומז בהם ז' מצות דרבנן. וכל אות מאלו הז' אותיות מורה על מצוה מיוחדת מאלו הז' מצות. והנה אות ק' היא האות האחרונה מורה על מצוה האחרונה, היא מצות נר חנוכה, שהיא האחרונה בזמן, על כן נר חנוכה שהניחה למעלה מן ק' פסולה (שבת כב) ע"כ.

וידוע כי התורה נעוצה סופה בתחלתה, ותחלת עשרת הדברות היא, אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שמות ב-ב). ולא אמר אשר בראתיך, כי אמונה שיש בורא עולם יתכן גם בשאר אומות, אבל אמונה בהשגחה פרטית, אשר זה ראינו בעינינו בהנסים של יציאת מצרים, זהו רק בישראל. ונעוץ מצות חנוכה שהיא בסופה, עם אנכי ה' אלקיך שבתחלתה, כי זכרון הנס דנרות מחזק האמונה באנכי ה' אלקיך.

ובזמן שבית המקדש היה קיים, היו רואים נס גלוי לכל אשר באו שעריה, כי היו משתחיים רווחים, וכעת באה מצות חנוכה להשלים זכרון הנסים, והתוצאות שהנסים הללו מחייבים אותנו. ונס הנרות היה גם כן מעין נס זה, שהמועט מחזיק המרובה, פך שמן ליום אחד החזיק שמן שמונה ימים. ועל כן נרמז במצות נר חנוכה, דבר אל בני ישראל ויקחו אליך שמן זית, מונח רביעי, שזה באה תחת הנס שהיו רואין במקדש שהיה משתחוה ומניח עצמו לארץ, והיה לו ריווח ארבע אמות.

